

РЕЦЕНЗИЯ

на

ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“

Тема на дисертацията: „АСПЕКТИ НА ПРЕПОДАВАНЕТО НА БЪЛГАРСКИ
ЕЗИКНА БЕСАРАБСКИ БЪЛГАРИ ОТ ТЕРИТОРИЯТА НА ДНЕСНА УКРАЙНА“

Докторант: ЕЛЕНА НИКОЛОВА РУНЕВСКА

Факултет по славянски филологии

Катедра „БЪЛГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД“

Професионално направление: 2.1.Филология

Научна специалност:Български език - Приложна лингвистика

Рецензент: доц. д-р Биляна Божинова Тодорова

Участвам в състава на научното жури за защита на дисертационния труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Елена Николова Руневска, редовна докторантка по научна специалност „Български език – Приложна лингвистика“, професионално направление 2.1 Филология, област на висше образование 2. Хуманитарни науки към Катедрата по български език като чужд на СУ „Св. Климент Охридски“, въз основа на Заповед № РД38-373/9.07.2024 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“.

1. Общо описание на представените материали

Представеният от Елена Николова Руневска комплект материали включва дисертационен труд, автобиография, автореферат, списък на отпечатани научни трудове, протокол за проверка на оригиналността на научния труд.

Докторантката е декларирала общо 14 труда, свързани с темата на дисертацията, като седем от тях са в съавторство, а седем – самостоятелни. С тези свои публикации тя надвишава изискванията на ЗРАСРБ и има необходимите точки, за да може да бъде допусната до публична защита.

2. Кратки биографични данни за докторантката

Според предоставените материали Елена Руневска е завършила най-напред полувисше образование в Института за библиотечно дело, а след това и българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“, където е получила магистърска степен по

тази специалност. Има опит с работа в медиите, като учител по български език и литература в училище, като преподавател в учебен център, а от 2008 г. е асистент в катедрата „Български език като чужд“ на Факултета по славянски филологии на Софийския университет.

3. Актуалност на дисертационния труд

Темата на дисертационния труд „АСПЕКТИ НА ПРЕПОДАВАНЕТО НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК НА БЕСАРАБСКИ БЪЛГАРИ ОТ ТЕРИТОРИЯТА НА ДНЕСНА УКРАИНА“ е свързана с основната дейност на докторантката като преподавател по български език като втори/чужд. Изборът е повече от оправдан по поне две причини – от една страна, той събира в себе си дългогодишния опит на Елена Руневска в областта на преподаването на български език на бесарабски българи и в този смисъл има потенциала да съчетае теорията с практиката; от друга – засяга едно от най-актуалните проблеми на българистиката в момента – а именно разработването на адекватен инструментариум при преподаването на българския език като втори и като чужд. Създаването на адекватни учебни програми по български език като втори и като чужд за различни групи обучаващи се в зависимост от тяхната възраст, място на пребиваване, степен на владение на някаква форма на българския език, отговаряща на техните специфични нужди, все повече се осъзнава както от професионалната общност, така и от българските общности зад граница, а в последно време дори и от управляващите. Ето защо изборът на тема, свързана с университетското обучение на студентите от една от традиционните български общности зад граница е повече от уместен.

4. Описание и характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд, предоставен на членовете на журито, се състои от 232 страници, като неговата структура е следната: увод, три глави, в края на които има кратко обобщение на съдържанието на съответната глава, заключение, приноси, библиография, описание на публикациите по темата на дисертацията и приложения.

В увода са представени някои важни уточнения – кои са обектът и предметът на изследване (съответно преподаването на български език на бесарабски българи и спецификата и подходите в преподаването на български език като втори за бесарабските българи); целта на изследването - въз основа на езиковите трудности в речта на студентите и тяхното мотивиране да се определят стратегии за успешното им преодоляване, да се предложат добри практики в преподаването, съобразени със спецификата на езиковата ситуация, в която се намират бесарабските българи, да се

оцени ефективността им, както и свързаните с тази цел изследователски задачи, сред които определянето на най-честите трудности, с които се сблъскват студентите в процеса на езиковото си обучение, свързването на тези езикови трудности със спецификите на руския и украинския език, на който те са носители, изборът на стратегии за тяхното преодоляване, разработването на дизайн на часовете по български език и на съответни задачи, които да помогнат в този процес. Шестата задача е определена като създаване и провеждане на анкета с бесарабски българи от територията на днешна Украйна във връзка с тяхното самоопределяне и с въпроса кой език за тях е майчин.

Струва ми се, че включването на анкетата в края на дисертацията не се вписва добре в цялостната структура, не е представена като органична част от нея, а представлява отделен труд, статия, която е запазила самостоятелността си. По-подходящо според мене би било тази анкета да е в началото на дисертацията, веднага след като са анализирани основните понятия, и то да бъдат представени онези данни от нея, които имат отношение към другите задачи – т.е. данните, които разкриват кой е езикът, който анкетираните определят като майчин, кой език владеят най-добре и пр. Те биха могли да бъдат отправна точка, която да осмисли съпоставката между руската, украинската и българската граматична система.

Първата глава описва основните понятия, с които това изследване работи, а те са и основните понятия, с които приложната лингвистика и методиката на обучението по български език като втори/чужд работи. Представени са понятията „първи“, „втори“, „трети“, „майчин“ език. Според мене авторката обосновава е прибягнала до употребата на термините „първи“ и „втори“ език, като приема разбирането на Ж. Колева-Златева по въпроса (мнение, което и аз споделям и съм цитирала в свои публикации). Останалите понятия, които са намерили място в тази глава, също са избрани добре и обяснени адекватно. Това, което донякъде разваля впечатлението от фокусираното представяне на основната теоретична база, е недоброто графично оформление – липсват названията на самите глави, липсва номериране на подглави и части в рамките на главите. Налични са и множество пропуснати букви, сменени букви, които вероятно са резултат от липса на достатъчно време, но които задължително трябва да се коригират, ако дисертацията бъде публикувана.

Намирам използването на контрастивния анализ и анализа на грешките като основа за изследването за много добър избор, затова цитирането на автори като А. Данчев, Р. Шопов и др., които са ги популяризирали в българска среда, е напълно

адекватно. Все пак ми се струва, че е добре да бъдат включени и повече чуждоезикови автори, тъй като е налично голямо количество от изследвания по проблемите при преподаването и усвояването на английския език като втори, които биха могли да са от полза. Освен това ми се струва, че автори като Ellis and Barkhuizen и Селинкър е добре да се цитират директно, а не през други автори. Въпреки това смятам, че тази глава е построена добре, представени са целенасочено основните проблеми при преподаването на един език като втори и са описани някои важни характеристики на междинния български език, който носителите на друг първи език употребяват.

Друга съществена част от първата глава е описанието на емигрантските вълни преди Освобождението, които са довели до образуването на общността на бесарабските българи на територията на днешна Украйна, както и представянето на съвременното състояние на процеса на културна и езикова интеграция на бесарабските българи. Представени са възможностите, които българската държава предлага на бесарабските българи, една от които е т.нар. Постановление №103, въз основа на което бесарабските българи, които докторантката обучава, могат да следват в българските университети. В края на главата са представени в обобщен вид спецификите на българския език на българите в днешна Украйна, при който е налице както положителен трансфер от страна на руски и украински по отношение на някои езикови черти, така и отрицателен трансфер по отношение на други езикови черти.

Втората глава засяга конкретния анализ на езиковите грешки при обучението по български език като втори и е продължение на представената теоретична база в първата част на първата глава. Представени са отново някои от положенията, които авторката приема, като този път са разгледани конкретните най-често срещани систематични грешки при студентите, ексцерпирани от писмени работи, които са представени в Приложение 1. Събраният материал е изключително интересен и би могъл в бъдеще да се използва и за проучване на по-детайлни особености на междинния език на студентите бесарабски българи. В тази част на работата грешките са описани, без да се представят причините за тяхното проявление, като това е уточнено от докторантката на стр. 42. Тук имам една бележка – на стр. 42 е посочена формата „трима сина“ като пример за замяна на формата в мн. ч. с бройна форма. Тази форма обаче е книжовна и може би е уместно да не се споменава. На стр. 44-45 имам някои възражения срещу формулировките *Детерминация на името: индивидуални, количествени или видово-родови признаци* и *Липса на детерминация на името: индивидуални, количествени или видово-родови признаци*, защото не са достатъчно информативни. Допълнителните

примери на стр. 46 съдържат както излишна употребата на определено име, така и пропускането на членуване там, където е необходимо. Струва ми се, че е добре тези примери да са ясно класифицирани.

На стр. 79 е пропуснато „в единствено число“ в изречението „Глаголните форми за минало време имат род, а в множествено – нямат“.

Съпоставката между темпоралната система на българския, руския и украинския език е интересна и ми се струва, че е добре да се задълбочи в бъдещите изследвания на докторантката, като се включват повече източници, за да може да се изведат по-детайлно спецификите на всяка едно от системите. Времената, заедно с определеността, са особено трудни за усвояване от славяноезичните студенти, както посочват множество изследвания, а словоредът и колокациите са предизвикателство за всеки, който учи втори език. Ето защо приветствам възприетия от докторантката семантично-прагматичен подход, основан на задачи, които тя прилага в своята работа и представя пред нас.

Много интересна е подглавата, която представя езиковия усет и е свързана с рецепцията на фразеологизми с компонент мъж и жена. Струва ми се обаче, че е трябвало тази част да бъде свързана по-ясно в цялостната концепция на работата, защото сега не стои като органична част от дисертацията.

Една от най-важните и приносни части в труда са описаните стратегии за преодоляването на езиковите затруднения. Тук имам леки възражения срещу формулировката „през последното десетилетие“ (стр. 93), след което стоят референции от началото на 21. век.

Третата глава започва с описание на дизайна на часовете по български език за обучаващи се със самостоятелно и свободно владение на езика. За мене това е най-интересната глава в изследването и с голям принос към методиката за преподаване на българския език като втори/чужд. Тя представлява т.нар. case study, което докторантката прилага в своята работа, но което е апробирала нееднократно през годините, в които преподава на студентите. Струва ми се, че тук е добре да се посочи доколко подобна организация е възможна и в по-широк контекст и дали според докторантката тя е подходяща конкретно за нейната целева група.

Представени са типология на задачите, които докторантката е подготвила и прилага, както и учебните програми за първи и втори курс на студентите бесарабски българи, които са свързани с препоръките на Съвета относно ученето през целия живот, както и с ОЕРРЕ. Представен и контролът на резултатите. Струва ми се, че тук полезно

би било едно статистическо обобщение на резултатите и/или анкета, която да представи обратната връзка на студентите по отношение на всеки един от елементите, включени в обучението.

Следващите подглави представят по същество отделни изследвания, които потвърждават тезата на докторантката, че обучението трябва да е практическо, свързано с потребностите на студентите. Липсва цялостно обобщение. Коректно са представени приносите, следват библиографията и приложенията.

Авторефератът, въпреки малкия си обем, коректно и точно представя съдържанието на труда.

В заключение, въпреки посочените бележки, очевидно е, че на нашето внимание е представен труд, написан от докторант, който има овладян изказ, добра езикова култура, множество практически знания по една много важна за приложната българистика тема – преподаването на български език като втори/чужд. Дисертацията е приносна и представя ценни наблюдения и насоки за работата по български език с бесарабски студенти. Извън работата по труда, моето цялостно впечатление от докторантката е положително, познавам я като задълбочен учен с разнопосочни интереси и богат педагогически опит. Ето защо убедено смятам, че уважаемото жури трябва да присъди на Елена Руневска образователната и научна степен „ДОКТОР“.